

Filoloģijas materiāli.

Profesoram J. Endzelinam

sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums.

RĪGĀ, 1933.

Izdevusi Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Kamave.

čupuotiēs, -uojuos, jaukties citam caur citu, saieties: „ka nav redelles, ta aitas čupuodamās sienu samīn.“

čūkala², neliels daudzums netīra ūdens, samazgu, vai cita kāda šķidrums: „guovīm, kad spaida desminu, kādu čūkalu izspiež jau, kamēr vēl teļa nav.“ „kad sabrauktu zirgu vēd steliņģi, tad jāapprauga sile: ja tur vēl kāda čūkala, tā jāizslauka ārā.“

čūnītiēs², -uos, -tjuos, strādāt un kustēties pie zemes lokoties: „nāca ziema, tad visi pa istabu čūnījās.“

daļai! Izsauciens, ko saka, ja kāds kaut kur aizskrien: „daļai, meža iekšā, ķer nu tu viņu ciet!“

drakšis², grūsnējs: „kas bij drakšīga čūka, tuo diķi nedzina; citas peldināja.“

druvītis², māla podiņš ar lociņu, barības nešanai uz lauka.

duļģis, vīriešu kreklis bez aprocēm, ko senāk šuva no rupja audekla, valkāšanai.

duļķis², koks vai cits kāds garena veida priekšmets ar strupu galu: „nāk tāpi ārā meļnam galvām, pašī baltī rešni duļķi.“

dambrāt, -āju, tr.: d. ūdeni — ūdeni jaukt ar dubļiem un citiem netīrumiem. Refl. -tiēs, midīties pa dubļiem un slapjumu: „kad bij maz ūdeņa, bērniem neļāva pa diķi dumbbrātles, lai nesadumbbrā ūdeņu.“

duņķīt², -tju, tr., grūst otram ar kādu neasu daiktu: „iebadīt puole nevar, bet duņķi ar duņķi.“

dūzigs², gauss. Saka par cilvēkiem un lopiem.

Kārlis Draviņš

Stendes vecie uzvārdi.

Visvecākais iedzīvotāju saraksts, kas Stendes pagasta valdē saglabājies, ir vācu valodā sastādīts visu pagasta apdzīvoto vietu un iedzīvotāju reģistrs: „Gemeinde-Rolle des im Talenfischen Kreife Talenfischen Kirchspiele des Kurländischen Gouvernements belegenden Gutes Stenden et Kargadenden.“ Šis dokuments sastādīts, kā vērojams, apmēram 1874. g., bet ziņas smeltas no 1858. g. revīzijas materiāliem, kā šķiet, uzņemot „rullī“ visas revīzijā atrastās personas.

Saraksts sākas ar Stendes dižo muižu, kam seko mazmuižas, krogi, sudmalas un lauksargu mājas. Tālāk atrodamas mežsargu, saimnieku (dižās un mazās — Gesinde und Häuslerei) un kalpu (Knechts Établisement) mājas alfabētiskā kārtībā. Mazais Kārgadu novadiņš, kas agrāk bijis patstāvīgs (salīdz. J. Janševska „Mežvidus ļaudis“), atdalīts par sevi.

Tā kā iedzīvotāji ar vienādiem uzvārdiem dzīvojuši dažādās vietās, tad uzvārdus nācās grupēt alfabētiskā kārtībā.

Trūkstot atzīmēm par iedzīvotāju tautību, nebija iespējams noskaidrot, cik no turpmāk minētiem uzvārdiem pieder sveštautiešiem. Tādu, katrā ziņā, nebūs bijis daudz.

Zīmes pie uzvārdiem nozīmē:

* tagad Stendē šāds uzvārds nav vairs sastopams (pēc pagasta valdes darbinieku ziņām).

- + Stendē mājas ar tādu pat nosaukumu, un personas ar līdzīgu uzvārdu toreiz tanīs dzīvojušas.
 - ◇ Stendē mājas ar tādu pat nosaukumu, bet personas ar līdzīgu uzvārdu dzīvojušas citur.
 - × aizdomas, ka uzvārda īpašnieks nav latvietis.
 - > uzvārds vēlāk izrunā vai rakstos grozīts.
- Uzvārdi, kas izrunā nav dzirdēti, latviski nav rakstīti.

Stendes izloksnē ir lautzā un stieptā intonācija. Īsiem galotņu un piedēkļu patskaņiem zūdot, rodas iepriekš. patskaņu sekundāri pagarinājumi, pie kam iepriekšēju īsu patskaņi (balsīga līdzskaņa priekšā) izrunā krītoši, iepriekšēju stieptu patsk. vai divskani — kāpjoši-krītoši, iepriekšēju lautzu patsk. vai divskani — lauzti-krītoši. — Technisku grūtību dēļ sekojošā vārdu sarakstā ir apzīmēta tikai sekundārā krītošā intonācija, pārējās sekund. intonācijas turpreti sevišķi apzīmētas nav.

Reģistrā.	Stendes izloksnē.	Reģistrā.	Stendes izloksnē.
Abbe *		Brakansky	<i>Brokaņskis</i>
Adjehr * +	<i>Āgērs</i>	Brandenburg *	
Ahboling *	<i>Ābuōlīš</i>	Branze	<i>Braņc (-o-c.)</i>
Ahlberg *		(arī Brantze-	
Ahse	<i>Azs (-iļo-c.)</i>	Freymann * +	
Anssohn	<i>Añsuōns</i>	Braunsberg *	
Apfelbaum		Brukling *	
Asselbaum	<i>Asilboūms (-o-c.)</i>	Brunn	> <i>Brunoūs</i>
Attelbauer	<i>Atilboūrs</i>	Buchhalter *	
Auns	<i>Oūns (-o-c.)</i>	Buchmann	<i>Bukmaņs</i>
(arī Aunes)		Buckardt	<i>Bukārts</i>
Bahr	<i>Bārs (-iļo-c.)</i>	(arī Buckard)	
Bahršding *	<i>Bārzdīš</i>	Buhtilt * +	<i>Būtilts</i>
(arī Barsding)		(arī Butild)	
Ballod	<i>Baluōds (-iļo-c.)</i>	Bukke	<i>Buks</i>
Baran *		Bumber	<i>Buñbiērs (-o-c.)</i>
Bambel	<i>Bañbals (-o-c.)</i>	Bundsing	<i>Buñdziš</i>
Baumann + ¹⁾	<i>Baūmaņs (-iļo-c.²⁾</i>	Chreinfeld	<i>Kreñfelts</i>
Bauwe * +	<i>Boūv</i>	Christophsohn	<i>Kristapsuōns</i>
Becker	<i>Beķērs</i>	Čzaksing *	<i>Čaksiš</i>
Behtuling *		Dankumkaln * ◇ ¹⁾	<i>Dañkumkalns</i>
Bekmann + ³⁾	<i>Bēķmaņs</i>	Dombrowitz	<i>Duñbrovič</i>
Berghardt *		Dörkevitz	<i>Deķvevič, Deķšs²⁾</i>
Bergmann	<i>Bēģmaņs</i>	Draweneek *	<i>Dravniēks</i>
Berse *	<i>Bēzrs</i>	Draugs	<i>Droūgs</i>
Bersekaln *	<i>Bēzrkalns</i>	Dregne	<i>Dreģns, dat. Dreg-</i>
Bersing	<i>Bērziš</i>		<i>nam (-iļo-c.)</i>
Beslik *	<i>Bezligs</i>	Dreymann * +	<i>Dreīmaņs</i>
Blaschke	<i>Blašķs</i>	Driksne	<i>Driksn</i>
Biedermann	<i>Bidermaņs</i>	Drullekaln *	<i>Druļķkalns</i>
Birkmann	<i>Birkmaņs</i>	Dseggus *	<i>Dzeģuz (-ē-c.)</i>
Blumenberg * ×		Dserwen	<i>Dzērvēn</i>
		Dsinter	<i>Dziñtārs (-o-c.)</i>

¹⁾ mājas — *Baūžas*.

²⁾ visi uzvārdi ar — *maņs* ir *iļo-celmi*.

³⁾ mājas — *Bēķi*.

¹⁾ mājas — *Dañkumi*.

²⁾ Ar lauzto intonāciju.

Registrā.	Stendes izloksnē.	Registrā.	Stendes izloksnē.
Dsirkall	<i>Dzirkals (-o-c.)</i>	Kalleij	<i>Kaleis</i>
Dunder	<i>Duñdūrs (-o-c.)</i>	Kalning	<i>Kalniš</i>
Egling *	<i>Eglīš</i>	Kalwing	<i>Kalviš</i>
Eglith	<i>Eglits</i>	Kamberg	<i>Kāmbērķs</i>
Elbe *		Kammehl *	
Eschenberg *	<i>Ešinberķs¹⁾</i>	Kamneek * +	<i>Kāñniēks</i>
Esserstarp * + ²⁾	<i>Ezerstārps (-o-c.)</i>	Kannberg	<i>Kāñberķs</i>
Feldmann	<i>Feltmaņš</i>	Kasting *	<i>Kastiš</i>
Fetter	<i>Fetērs</i>	Kaufing *	
Flötmann + ³⁾	<i>Fleitmaņš</i>	Kiewit ◊	<i>Kivits (-iļo-c.)</i>
Friedenberg	<i>Frīnberķs</i>	Kihse *	<i>Kīss (-iļo-c.)</i>
Frühstück	<i>Frīstīks</i>	Kirsch *	<i>Kīss (-iļo-c.)</i>
Gailit * .	<i>Gailīts</i>	Klawing *	<i>Kļaviš</i>
Gails	<i>Gails (-iļo-c.)</i>	Klinke *	<i>Klīņķs</i>
Galwing *		Koch *	
Gardon *	<i>Gardaņģ</i>	Koije *	
Garsil +	<i>Garsils (-o-c.)</i>	Korp	<i>Koīps (-o-c.)</i>
Gehre	<i>Jērs</i>	(ari Korps)	
Gluhde * +	<i>Glūd (-ā-c.)</i>	Kört *	
Grimpmann *		Krakowsky *	
Grohsing *	<i>Gruōzīš</i>	Krehke	<i>Krēķs</i>
Grünberg	<i>Grīnberķs</i>	Kreutzber ^{er} *	<i>Kreīberķs</i>
Grünthal	<i>Grīntāls (-o-c.)</i>	Kruhsing +	<i>Krūzīš</i>
Grundmann	<i>Gruñtmaņš</i>	Kruming	<i>Krūmiš</i>
Grundstein	<i>Gruñšteinš</i>	Kunberg *	
Grundzel * ×		Kunkel	<i>Kuñkulberķs</i>
Gulberg	<i>Gulberķs</i>	Künstler *	<i>Kūñstlērs</i>
Harrak *		Lachs *	
Hellmannstein *		Lahze	<i>Lācs</i>
Henke *		Lagsding	<i>Lagzdiš</i>
Herschfeld *		Lankfeld * + ¹⁾	
Hochberg *		Lapping *	<i>Lapiš</i>
Illing * +	<i>Ilīš</i>	Lapsing *	<i>Lapsiš</i>
Jacobowsky	<i>Jēkabopsks</i>	Laukfeld *	
(ari Jacobow-		Laukstein	<i>Loūksteins</i>
sky)		Laumann	<i>Loūmaņš</i>
Jacobsohn	<i>Jēkabsuōns</i>	Lautenbach	<i>Loūtenbaks</i>
Jaksche	<i>Jakss (-iļo-c.)</i>	Leekneek * ◊	<i>Liēkniēks</i>
Jannekaln	<i>Janīņkalns, Jaņ-</i>	Leeping	<i>Liēptiš</i>
	<i>kalns</i>	Lehben *	
Jannsohn	<i>Jañsuōns</i>	Lehmann *	
Jeksching *		Leier	<i>Leījārs (-o-c.)</i>
Johtak *		Leiing *	<i>Lejīš</i>
Kaffer *		Lerch	<i>Lēŗķs</i>
Kahrkling	<i>Kārklīš</i>	Lesskauneeek	<i>Leŗķavniēks</i>
Kakkaln	<i>Kakalns</i>	(ari Leskauneeek)	
Kalkenberg *		Liekkaln *	
		Liko *	
		Lizke * +	<i>Liķ</i>

¹⁾ Ar lauzto inton., kā arī citur — *berķs*.

²⁾ Ezerstarpu mājas tagad piedalītas Spārnes (Spāres) pagastam.

³⁾ mājas — *Svilpij*.

¹⁾ mājas — *Laņkas*.

Registrā.	Stendes izloksnē.	Registrā.	Stendes izloksnē.
Lorentz (arī Lorenz)	<i>Luðreñcs</i>	Pohding *	<i>Puðdiš</i>
Lubber	<i>Lubērts</i>	Pohlmann	<i>Pōlmañs</i>
Luhzeneek *		Pohtaik *	<i>Potaks</i>
Luhse *	<i>Lüss (-iĵo-c.)</i>	(arī Potax)	
Lundbrook * ×		Pohte +	<i>Puðt</i>
Luring *		Prahmneek * +	<i>Prāmnīeks</i>
Luschneek * ◇	<i>Lūžniēks</i>	Preeding +	<i>Priēdiš</i>
Maggohn *		Preij *	
Magsche *		Prettiz +	<i>Pretic (-o-c.)</i>
Makewitz *	<i>Maķ(e)vič, Maķ(e)- vic</i>	Prun *	
	<i>Maķs</i>	Puhpoling *	<i>Pūpuliš</i>
Makke +	<i>Maksniēks</i>	Pumpering * ◇ ¹⁾	
Makstneek + ¹⁾		Purlik	<i>Purlics (-iĵo-c.)</i>
Malzeneek *		Purowsky + ²⁾	<i>Puropsks</i>
Mandel	<i>Mañdels</i>	Purrekalning *	
Mauring * +	<i>Moūriš</i>	Puteis *	
Mellup +	<i>Mēļlups (-o-c.)</i>	Ragge *	<i>Rāgs</i>
Middrijahn	<i>Midrjāns (-iĵo-c.)</i>	Ramberg *	
Migle *	<i>Migl</i>	Raps *	
Mikkelsohn	<i>Miķelsuðns</i>	Rassmann *	<i>Rasmañs</i>
Mischke *	<i>Mišķ</i>	Rattekaln	<i>Ratkalns</i>
Mohr *		Reekstneek	<i>Riēkstniēks</i>
Moritz	<i>Muðric (-o-c.)</i>	Reitmann *	
Muinkit *		Resnais *	<i>Rēsnais</i>
Muzzeneek	<i>Mucniēks</i>	Retejam	<i>Retejuñs</i>
Natring	<i>Nātriš</i>	Riegschmied *	
Ninne	<i>Niñārs, Niñā (-o-c.) (ē-c.)</i>	Rieschmidt *	
		Ring	<i>Riņķs</i>
Nober *		Rohbe	<i>Ruðbs (-iĵo-c.)</i>
Ohgling *		Rollstein *	
Ohsoling +	<i>Uðzališ</i>	Ronnstein *	
(arī Ohseling)		Rubbing *	
Oppmann	<i>Opmañs</i>	Rudsing	<i>Rudziš</i>
Oschkaln	<i>Uðškalns</i>	Ruhsing	<i>Rūsīš</i>
(arī Oschekaln, Oschkaln)		Rundul *	
Paberse *	<i>Pabēzrs</i>	Rungain * +	<i>Ruñgains (-iĵo-c.)</i>
Paigel	<i>Paēgls</i>	Rungul	<i>Ruñgulš (-iĵo-c.)</i>
Pawelsohn	<i>Pāvilsuðns</i>	Rutke *	<i>Rutks</i>
Peldmann *	<i>Pelmuñs</i>	Ruttul	<i>Rutuls (-iĵo-c.)</i>
Pelle *		Saback +	<i>Zābaks</i>
Perkohn	<i>Pērkūðns (-iĵo-c.)</i>	Sakning	<i>Sakniš</i>
Pihlex	<i>Pīlēgs</i>	Sallkaln	<i>Zaķkalns</i>
(arī Pihlek)		Salming *	<i>Salmīš</i>
Pinkus *		Sandberg *	<i>Zaņberķs</i>
Pirwitz *	<i>Pirvič</i>	Sander	<i>Zaņdārs (-o-c.)</i>
Plaiske +	<i>Plaīsk (-ā-c.)</i>	Sandthal *	
		Satar *	
		Sawitzky *	

¹⁾ mājas — *Maksniēki*, registrā:
Maxstneek.

¹⁾ mājas — *Puñņpuri*.

²⁾ mājas — *Aizpuri*.

Reģistrā.	Stendes izloksnē.	Reģistrā.	Stendes izloksnē.
Schaul	<i>Šouls (-iļo-c.)</i>	Teyen *	
Scheiten *		Teyland *	
Schieling *	<i>Šilīs</i>	Telle	<i>Tēls</i>
Schlieter	<i>Šlitārs (-o-c.)</i>	Tiedelitz	<i>Tidlic (-o-c.)</i>
Scholz * ×		Tilting	<i>Tiltīs</i>
Schubbe *		Tischler	<i>Dišlērs</i>
Schulz *	<i>Šulc (-o-c.)</i>	Töffer *	
Sedling	<i>Sedlīs</i>	Treu	<i>Treijs, Treij</i>
Seybart	<i>Zeibērts</i>	Triebe *	
Selbowitz *		Tschaupel	<i>Čaūpals (-o-c.)</i>
Selderie *		Tschetsche *	
Seltesakke ⁺¹⁾	<i>Zēltzakš</i>	Turke-	
Semesarreij	<i>Zēmsarāts, Zema-</i> <i>raīts</i>	Becker * ◇ ¹⁾	<i>Tūrks</i>
Sibben *	<i>Zibeņš</i>	Uhken * ⁺²⁾	
Sichmann	<i>Zikmaņš</i>	Uhse +	<i>Ūz (-a-c.)</i>
Siel *		Ukekaln * ⁺³⁾	
Siehle *		Uppad *	
Silke	<i>Silķ</i>	Uppath *	
Silljahnit *	<i>Siljānits</i>	Uppeht *	
Sillkaln *	<i>Silkalns</i>	Vogel	<i>Pōguls (-iļo-c.)</i>
Simon * +	<i>Simaņš (-iļo-c.)</i>	Wahdsing	<i>Vadzīš, Vadzīts</i>
Sirme +	<i>Sirms (-o-c.)</i>	Waks *	
Skehre *		Waldmann	<i>Valtmaņš</i>
Sköpfer ◇	<i>Šķepermaņš</i>	Walte *	
Skudding *		Wehse	<i>Vēzs</i>
Smildsing ⁺²⁾	<i>Smildzīš</i>	Weinberg	<i>Veinberķš</i>
Sommer *		Wichmann	<i>Vikmaņš</i>
Sonnberg *		Wiegmann * ×	
Sperling *		Wiexen	<i>Viksns</i>
Sprunk	<i>Špruņks</i>	(arī Wiexne)	
Stahl	<i>Štāls (-o-c.)</i>	Wihtol	<i>Vituōls (-o-c.)</i>
Starpeneek *	<i>Štārpniēks</i>	Wihtoling	<i>Vituōlītš</i>
Straussing *	<i>Štroūsītš</i>	Winde	<i>Viņd (-a-c.)</i>
Straute *	<i>Štroūts (-o-c.)</i>	Wisbul *	<i>Vizbuls (-iļo-c.)</i>
Sturmann *	<i>Štūrmaņš</i>	Wittberg *	
Steinberg *	<i>Šteinberķš</i>	Wizinsky	<i>Viciņšks</i>
Stelbe *		Wolp ⁺⁴⁾	<i>Volps (-o-c.)</i>
Stelbowitz *		Zander *	<i>Caņdārs (-o-c.)</i>
Striekart	<i>Striķērts, -ārts</i>	Zeemit ⁺⁵⁾	<i>Čiēmits</i>
Strombach	<i>Štrōmbaks</i>	Zekkulit *	<i>Čekulītš, Čekulīts</i>
Suhning	<i>Sūnītš</i>	Zelme	<i>Čēlms</i>
Swingul *		Zeplit * +	<i>Ceplitš</i>
Swinster	<i>Švīnštārs (-o-c.)</i>	Zietsche *	
Taksing	<i>Taksiš</i>		
(arī Taxsing) *			

¹⁾ tiklab mājas (Zeltzakus), kā personas bieži sauc arī par „Dzelzakiem“.

²⁾ mājas — *Smiļdzeji*.

¹⁾ kādreiz bijušas *Tūrku* mājas.

²⁾ mājas *Večūķniēki (Večūķēni)*.

³⁾ mājas — *Jaānūķniēki (Jaānūķēni)*.

⁴⁾ mājas — *Vilciņi*.

⁵⁾ mājas — *Čiēmitas*.

Stendnieki (stennieki) savus uzvārdus¹⁾, pēc dažām ziņām, esot dabūjuši 1848. gadā. Kā vēl tagad daži zina stāstīt, toreiz pavēlēts, lai katrs ģimenes galva sagudro sev uzvārdu. Pēc noteikta laika bijis jāierodas muižā, kur tad uzvārdi sarakstīti grāmatās.

Nav vēl skaidrs, vai gluži it visi Stendes pagasta latviešu tautības iedzīvotāji toreiz bijuši bez uzvārdiem. Vāciešiem tie jau bija, tāpat citās pusēs arī latviešiem.

Nostāsti min, ka māju saimniekiem par uzvārdiem likti pašu māju vārdi. To apliecina arī „rullis“, kur māju iedzīvotāju saraksta priekšgalā parasti atrodamas personas ar māju vārdu kā uzvārdu. Tādu māju nosaukumu pāriešanu uzvārdos atvieglo, vienkārt, vispār pazīstamā saimnieku saukšana māju vārdā: Jēcis = Jēču saimnieks, otrkārt tas, ka Stendes izloksnē māju vārdus mēdz bez daudzskaitļa lietāt arī vienskaitlī. Piemēram: „Kas tās i[r] pa[r] mājām?“ — „Tas i[r] Sliņk[i]s.“ Vai arī: „Ku[r] tagadās i[r] mašin[a]?“ — „Tagads kuļ pe (=pie) Mistar[a],“ t. i. Mistaros.

Tomēr māju nosaukumu pieņemšana par uzvārdu Stendē nav vispārēja parādība. No 101 saimnieku un mežsargu mājas, kas atrodama reģistrā un no kuŗām tikai ļoti nedaudzas 1848. gadā, varbūt, vēl nebūs eksistējušas, tikai 46 nosaukumi ir kļuvuši par uzvārdu, bet 55 — nē.

Interesējoties par nupat teiktā iemesliem jāatzīmē vairāki fakti un iespējas.

Pirmkārt, no uzvārdu došanas līdz 1858. gada revīzijai ir 10 gadi. Pa šo laiku dažas saimnieku ģimenes varēja izmirt, un tā uzvārds revīzijas dokumentos un vēlāk sastādītajā „rullī“ vairs nevarēja iekļūt.

Tādus vēlāka laika gadījumus dokumentā atrod: bez bērniem nomiris, piemēram, Bauva (B a u w e), saimnieks Bauvās, tā izbeigdams savu uzvārdu. Vispārīgi ņemot, šādu gadījumu tomēr nevarēja būt daudz.

Otrkārt, dažādi iemesli varēja mudināt, lai pats saimnieks izvēlas sev citādu uzvārdu.

Tā kādreizējo Stendes Leču saimnieks, kā vēsti nostāsti, kad pienākusi ziņa, ka katram jāizgudro sev uzvārds, pēc pārdomām un pārspriešanas izvēlēties nevis „Leci“, bet „Lagzd[u]kalnu“. Muižā tomēr izrādījies, ka šādu uzvārdu jau izvēlēties sev kāds cits, un nācies ātrumā sadomāt jaunu. Tomēr arī turpmāk pasacītie uzvārdi bijuši jau aizjēmti, un nevalīgais skrīveris, neļaudams daudz gudrot, ierakstījis vācisku uzvārdu — „Chreinfeld“ ...

Iemesli, kādēļ „Lecis“ atmests, nav vairs zināmi.

Vispārīgi ņemot, analogos gadījumos iemesli varēja būt diezgan dažādi.

1) Ja blakus bija 2 mājas ar vienādiem vārdiem (piem.: Diž- un Mazliepadas, Diž- un Maztērūkši), tad vienam no kaimiņiem vajadzēja izvēlēties sev citu uzvārdu. Tā no abu Glūdu saimniekiem tikai Dižglūdnam uzvārds ir „Glūda“. Sastop arī māju un vārdu variēšanu, piem.: Ūķniekiem (sauktiem arī par Ūķeniem) uzvārdi ir: Vecūķniekam — U h k e n, bet Jaunūķniekam — U k e n k a l n.

2) Dažos gadījumos vienam no kaimiņiem varēja būt neērti taisni sev prasīt kopējo māju vārdu, un abi saimnieki varēja izvēlēties sev citus uzvārdus.

1) Stendē saka „pavārds“.

Rullī nemaz nav, piemēram, Liepadu (Diž-, Maz-) un Tērukšu (Diž-, Maz-).

3) Daži māju vārdi ir nedaiļskanīgi un varēja nepatikt, piem.: Dridrankas, Šķepasti u. c.

4) Sastopami uzvārdam nepiemēroti māju vārdi, piem. Muižkalni un Kalnmuižas (abas mājas Diž- un Maz-). Arī nekādas muižas šo māju tuvumā nav. Bez tam muiža klausības laikos diezin cik iemilēta vis nav bijusi.

5) Kādam māju vārdu daļai nozīme tagad vairs nav saprotama, piem.: Čupadas, Brincas, Labdzeni, Mistari, Ģibuļi u. c. Tādi varēja nepatikt. Pie tam daži no tiem, kaut arī nesaprotami, atgādina dažādas ne visai jaukas lietas, tā: Čupadu saimnieks ir „Čupads“, kas atgādina „čupu“, Labdzens asociējas ar „labi dzen“ u. tml. Tam arī varēja būt sava nozīme izvēlē.

6) Citu māju vārdu nozīme ir jau vairāk vai mazāk pējorātīva, piem.: Pūcas, Buļļi, Lūžņas, Seski u. c. Tādus nebūs izvēlējušies nozīmes necildenuma dēļ.

7) Vēl zemāk pievilcības ziņā jāstāda tādi māju vārdi, kā: Sliņķi, Puļķīši, Dubeni vai Bibji. Tādus uzvārdus, saprotams, arī nesastop...

8) Dažu māju nosaukumi nemaz nevarēja tapt par uzvārdu. Tā Kārgadu novada Pinēdiņi bijuši — nabagnams.

Jāatzīmē, ka dažām mājām nosaukumi ir tiklab saprotami, kā nevainojami, bet tādu uzvārdu nav, piem.: Dārznieki, Skujas, Spannieki, Ratnieki u. c.

No otras puses — izvēlēto uzvārdu starpā ir nedaiļskanīgi, pat neglīti māju vārdi, piem.: Ādģēris, Pretics, Šķeperis, Ūza, Ļicka, Zābaks un citi.

Pēc šīs parādības iemesliem jautājot jāiedomājas pats uzvārdu piešķiršanas process. Ne jau vienīgi Lecim varēja gadīties, ka izvēlētais uzvārds neder, un līdzīgos gadījumos saimnieki varēja palikt pie savu māju nosaukuma. Bez tam viens otrs varēja izturēties indiferenti, vēl jo vairāk tāpēc, ka nevarēja cerēt, ka uzvārds spēs grozīt parašu saimniekus saukt pēc māju vārda.

Tautas mutē kā vietu nosaukumi saglabājušies vairāki seno māju vārdi. Stāsta, ka to iedzīvotāji mēra laikos (jādomā, 18. g. s. sākumā) izmiruši, pēc kam tās iznīkušas. Tādas mājas bijušas: Čiekuriņš, Celmbirze, Pūcsāte, Pekšāte un Reņņsāte.

No šo māju nosaukumiem par uzvārdu nav kļuvis neviens, kas arī pilnīgi saprotams.

Vispārīgi — vietu vārdi, kuŗu Stendē diezgan daudz, uzvārdiem nav izmantoti.

Par to, kā uzvārdu došana notikusi citos pagastos, stāsta dažādas kūriozitātes: kāds vīrs neattopas izjemt pīpi no mutes, par ko tam ieraksta uzvārdu „Pīpe“, citiem, pēc viņu atbildēm u. t. t. saliek tādus uzvārdus, kā „Gatavs“, „Ganjau“, „Nebaidies“ u. tml. Citur muižas administrācija rīkojusies vēl nekrietnāk, un veselas paaudzes greznojušās tādiem uzvārdiem, kā: „Vepris“, „Villa“, „Cūkasdziesma“, „Zilpautis“ un taml. Par Dundangu¹⁾ stāsta, ka tur tišām salikti vāciski un visai neglīti uzvārdi. Kad ļaudis dabājuši zināt, ko viņu jaunie uzvārdi nozīmē, tie devušies at-

¹⁾ Stendē — *Duņdēga*.

pakaļ uz muižu un lūgušies, lai groza. Kas maksājis 10 rubļus, tam arī pārtaisījuši...

Šī raksta autoram nav gadījies saklaušināt kādu nostāstu par Stendes muižas administrācijas patvarību uzvārdu došanā, atskaitot jau minēto gadījumu ar Leču saimnieku. Taču to, kāda tendence valdījusi, skaidri rāda lielais vācisko uzvārdu skaits.

Rullī atrodami pavisam 322 uzvārdi, daži no tiem ar variācijām. No šī skaita 160 ir latviski, 118 vāciski, 13 nes slavu valodu iezīmes (piem.: Baran, Brakanskij, Krakovskij), bet pārējo 31 izcelšanās un nozīme mazāk skaidra (piem.: Koije, Muinkit, Satar, Uppad || Uppath, Potax, Joh-tak u. c.).

Kā redzams, vairāk nekā $\frac{1}{3}$ no visiem uzvārdiem ir vāciska. Tas ir muižas nopelns.

Ka vienkāršajiem ļautiņiem, kam, ar maz izņēmumiem, nebija nekādas skolas izglītības, radīties grūtības ar uzvārdu sameklēšanu, tas muižas administrācijai jau iepriekš bijis skaidrs. Par to liecina laikus sagatavotais vācisko uzvārdu krājums, kas saturējis, kā no uzvārdiem redzams, pa lielākai daļai visdažādākos salikteņus. Uzvārdos salikti visādi Atelbaueri, Buchhalter, Lautenbachi un Pōlmani; latviešiem dot latviskus uzvārdus nav bijis neviena interesēs, varbūt gan tieši otrādi.

Vāciska tendence skaidri saskatāma apstākļi, ka vairāku māju saimnieku uzvārdi vāciskoti: Švilpis > Flōtmann, Vilciņš > Wolp, Bauža > Baumann, Lanka > Lankfeld, Beķis > Bekmann, Aizpurs > Purowskij, Šimanis > Simon.

Par tiešu ļaunprātību domāt vedina tādi vāciski uzvārdi, kā: Frühstück, Grimpmann, Kaffer, Kammehl u. c., tāpat maz ticams, ka paši sev būtu izvēlējušies tādus latviskus uzvārdus, kā: Ninne, Miška, Blašķis, Čaupals, Šeitens, Tejens, Žvingulis u. c. Vispārīgi, latvisko uzvārdu saraksts pārsteidz ar to, cik daudz viņā ir satura ziņā nepievilcīgu, pat neglītu vārdu: Auns, Jērs, Vēzis, Bambals, Dundurs, Silķe, Rutks, Resnais, Groziņš, Kastiņš, Kliņķis u. t. t. Tomēr visu vainu muižai uzgriezt nav pamata, jo blakus sastopami arī jauki uzvārdi: Magonis, Retējums, Balodis, Riekstnieks, Zemesarājs, Strauts, Sējiņš, Pūpaliņš u. c. Pēdējie liecina, ka nav liegts izvēlēties latviskus un oriģinālus uzvārdus. Tāpēc vaina būs meklējama arī pašu gudrotāju izdomas nevarībā.

Tuvāka iepazīšanās ar latviskajiem uzvārdiem šo domu vēl vairāk apstiprina.

Latvisku uzvārdu pavisam 160. No tiem salikteņu ir tikai 24. No 136 vienkāršajiem veseli 27 uzvārdi jau bijuši gatavi māju vārdu veidā, tā tad sadomāti tikai 109. Šajos visvairāk izmantoti koku vārdi (19), amatī un nodarbošanās (16), priekšmeti (piem.: Groziņš, Kastiņš, Blašķis u. c.) (16), nedzīvās dabas objekti (Migla, Pērkons, Žibenis u. c.) (13), dzīvnieki (11), sīkāki augi (11) un augu daļas (10), citi vēl mazāk.

Kā redzams, no katras katēgorijas uzvārdos nokļuvuši pavisam nedaudzi vārdi. Nedaiļskanīgu viņu starpā nav gandrīz nemaz, bet nozīmes ziņā daudzi pieskaitāmi zemākajam slānim. Latviešu valodas tik plašais un bagātais vārdu krājums pavisam trūcīgi izmantots.

Vēl spilgtāk par izdomas nevarību liecina Stendes salikteņuzvārdi. Tautas dziesmās atrodam daudz jauku salikteņu, piem.: straujupīte (BW. 4243), dižupīte (4502), purmalīņa (3798), vecābele (3190), baltābols (636) u. d. c. Latviski salikteņuzvārdi sastopami arī daudzos veclaiku dokumentos.

Stendes latviskajos uzvārdos salikteņu ļoti maz — 24 no 160! Bez tam no tiem veseli 4 jau pajemti gatavi no māju nosaukumiem, bet vēl 4 ir māju vārdu pārveidojumi, tā kā no jauna sadomāti tikai 16. Ja nu jēms vērā, ka šo 16 starpā savkārt ir 9 „-kalni“ resp. „-kalniņi“, tad skaidrs, cik aprobežota ir šī uzvārdu kategorija. Šie pārējie 7 uzvārdi ir: Gardon (< Gardanga), Midrijānis, Siljānītis, Zemesarājs, Purlicis un 2 pa pušei vāciskie — Laukšteins un Laukfelds. Neviena greznāka uzvārda.

Laikam tā ir klaūšu laiku cilvēka bijīga pazemība, kas nav vēlējies skanīgāku uzvārdu. Bez tam jāievēro, ka izvēlē noteicošā loma bija pašiem ģimeņu galvām, kas, pa lielākai daļai, bija vecāki vīri. Tiem varēja imponēt vienkāršs, pazīstams vārds, piem.: Auns, Krēķis, Sūniņš, nevis Sauleskalns, Zeltzieds, Sudrabvalks u. tml.

Bez nozīmes nav arī tas, ka tāmniekiem salikteņu tehnika apgrūtinās vokāļu atmešanas dēļ: puķupļava > puķpļāv (rodas konsonantu čupa -kpl-), alkšņuleja > alkšņlēj (-lkšņl-), kalnamežs > kalnmežs > kalmežs u. tml.

Stendes salikteņuzvārdos dominē „-kalni“, varbūt apvidus relatīvi līdzinā rakstura dēļ (kalns šķiet kaut kas sevišķāks, izcilāks). Ne dzīvnieku, ne putnu, kukaiņu, zivju, koku, mežu, leju u. t. t. tur neatrodam. Nav arī it neviena uzvārda ar prefiksu, kādu citur nav mazums (Aizkrauklis, Pakalns, Ieleja, Uzpilis u. d. c.).

Reti lietājamu vārdu Stendes uzvārdos nav daudz (Rungainis, Driksna, Nuobars, Rutulis, Lūcenieks, Čaupals, Čakšiņš u. c.). Kursiski bez tam vēl ir: Bezligs (bezdelīga), Krēķis (sīlis), Pilegs (pilādzis), Retējums (augš Tormentilla erecta L.), Sedliņš (koks Evonymus verrucosa L.), Bambals (vabole), Upietis (sapals), Čīčis (zirnīs bērnu valodā) u. c.

Neskaidro vārdu starpā daži, laikam, ir libiski (Koijs, Johtak, Muinkit?).

Atvasinājumu ziņā Stendes uzvārdos pilnīgi dominē galotne -iņš (-ing), kas sastopama 49 gadījumos. Ar galotni -nieks beidzas 12 uzvārdi, bet daudzi no tiem jau gatavi pajemti no māju vārdiem, vai kā tādi jau atrodamī pašā valodā (Dravnieks, Mucnieks). Citas galones (-ītis, -ulis, -ainis u. t. t.) izmantotas pavisam maz.

Beidzot vēl jāaizrāda, ka ļoti daudzi no vecajiem Stendes uzvārdiem tagad vairs pagastā nav sastopami (skat. sarakstā uzvārdus ar *).

Jau pēc piezīmēm „rullī“ redzams, ka daudzas personas, kam vienīgām bija kāds uzvārds, nomirušas bez pēcnācējiem, piem.: Bauwe, Muinkit, Uppath, Uppeht, Toffer u. c. Daļa uzvārdu būs iznīkusī to pēdējām īpašniecēm apprecoties, ko attiecīgās piezīmes rullī arī apliecina.

Par vairākām ģimenēm ir atzīmes, ka tās aizbraukušas — gan uz citiem Kurzemes pagastiem, gan uz Jelgavu, Rīgu u. c., gan uz Krieviju, it īpaši uz Novgorodu, un tā uzvārds no pagasta izzudis (Rudsing, Sperling, Schieling, Sturmman, Silljahnit u. c.).

Viena daļa 1848. g. doto uzvārdu minēto iemeslu dēļ nebūs 1858. g. revīzijas dokumentos (un pēc tam „rullī“) iekļuvusi. Tā, piemēram, sarakstā vairs neatrodam pieminēto Lagzdukalnu, kaut gan šāds uzvārds ir bijis.

No visiem rullī sastopamajiem 322 uzvārdiem tagad stendniekos vairs nav veselu 169, kaut gan kāda daļa līdzīgu varēja ienākt arī no citurienes.

Lai arī kāds skaits ļaužu, kam vecie Stendes uzvārdi, tagad dzīvo citur, tomēr nepārprotami skaidrs, ka uzvārdu daudzums pastāvīgi sama-

zinās. Nekas nespēj šo procesu apturēt, un ik ar katru nākamo gadu desmitu uzvārdu kopmasa kļūst aizvien vienmuļīgāka. Tikai tas maz samanāms ļaužu nemitīgās jaukšanās dēļ, kas vienas dzimtas locekļus izkaisa pa desmitiem novadiem un tā šķietami pavairo esošo uzvārdu skaitu. Tā tas arī Stendē.

L. Freimane

Par Saldus pagasta izloksnes fōnētiku.

Intonācijas ir divas: stieptā un lauztā. Stieptā intonācija atbilst rakstu valodas stieptajai, bet lauztā apvieno sevī rakstu valodas lauzto un kritošo intonāciju.

Stieptā intonācija ir arī šādos vārdos: *gulta, peļķe, trācis* (= trācis: *tas tai beidzamajā trācī pazuda*, runājot par kaŗā pazudušo dēlu), *vārt.*

Ar lauzto intonāciju runā arī vārdus *iēt* un *jeņt*.

Piedēkļu zilbēs gaŗumi uzglabājušies, un te dzirdamas abas intonācijas.

Verbālo salikteņu piedēkļos *ie-*, *pie-*, *nuo-* dzird lauzto intonāciju: *nuobeigušies, nuōdedza, nuōbraukuse, iēbāž, iēlaistas, iēvēra, iēmīlēš, piējēņ, piēlikt, piējuōkuō* u. t. t.

Priedēkli *uz-* izrunā ar gaŗu lauztu *ū*, bet prēpozīciju *isi*: *sasēdz, lai ūzrūgst; ūzklā kāpuōstu lapas viērsū; ūzmaūca abās ruōkās; uz traūka.*

Priedēkli *az-* arī gaŗš *a*, bet prēpozīcijā *iss*: *az krūmiēm.*

Daŗreiz teikumā vārdu ar lauzto intonāciju izrunā stiepti: *lai diēs nuōgrlēž karu, kas tas nu pa labumu!*

Vokālisms.

1. Par *e*-skaņas izrunu.

Platā *ę*-skaņa rakstu valodas šaurās vietā šādos salikteņos: *šezdiēna, svēdiēna.*

ę-skaņa ir verbos, kas beidzas ar *-ināt*: *ędināt, dędzināt, vērdzināt* (*vęcuōs laīkuōs vērdzināja ļaūdis*).

Platu *ę* negācijā, ja saknē ir vēlārs patsk., esmu dzirdējusi tikai dažos vārdos: *ņędženu, ņęaūgs, ņęēd*. Citos savienojumos ar negāciju nesmu dzirdējusi platu *ę*.

ę-skaņa rakstu valodas *a* vietā vārdā *pāteŗa* (= pātaga).

Šaurš *e* resp. *ē* ir infinitivos.

2. Patskaņu iespraudums.

Galotnes *-s* priekšā grūti izrunājamās skaņu kopās iesprauž *t*-skaņu *uōtris* (*uōtris*), *stīpris*, *taīsnis*, *kręklis*, *kręslis*, *niknis*, *reņnis*, *gudris*.

Lieka *a*-skaņa, salīdzinot ar rakstu valodu, ir vārdā *mēŗaras* (= mēŗras), bet pamazināmo vārdu izrunā ar īsu *e*-skaņu starp *t* un *r*: *mēŗeriņas* (*mēŗaru kruōnis. saraū smukas mēŗeriņas*).

Iesprausta *a*-skaņa arī vārdā *uōtardiē* (*katru uōtardiē tiēŗus*). Abus šos vārdus esmu dzirdējusi no vienas personas. — Kaimiņu Lutriņu pagasta vārdu vecie saldnieki izrunā: *lutarnlēku pagasts*, un tā paša pagasta iedzīvotājus arī sauc par *lutarnlēkiēm* (*taga ja kŗausta tuōs paga-*